

بررسی وضعیت توسعه پایدار در ایران

مبتنی بر گزارش ۲۰۲۳

معصومه سادات سجادی^۱

چکیده

با توجه به نتایج آخرین گزارش توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳، به دلیل بحران‌های ژئوپلیتیک در دنیا، افزایش مخاطرات طبیعی، شیوع ویروس کرونا و... روند صعودی دستیابی به توسعه پایدار در جهان کاهش یافته است و تنها ۱۸ درصد اهداف شاخص توسعه پایدار در مسیر دستیابی در سال ۲۰۳۰ تخمین زده می‌شود. ترازایی وضعیت کشور با آمارهای منتشره بین‌المللی همواره باید به قصد تصویر اولیه باشد چرا که روش‌شناسی و اعتبار آمارهای منتشره محل مناقشه بوده است. رهبر معظم انقلاب اسلامی با توجه به کاستی‌های مفهوم توسعه پایدار مقرر کردند الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت تا سال ۱۳۹۹ نهایی شود. نهایی نشدن این سند در زمان مشخص شده با توجه به در پیش بودن برنامه هفتم توسعه، مانع تحقق پیشرفت کشور و ارائه تصویر صحیحی از وضعیت جمهوری اسلامی ایران است. ارائه آمار واحد درباره متغیرهای شاخص توسعه پایدار و جایگزین کردن شاخص مناسب، بررسی و انتشار آمار شفاف و به‌روز در حوزه رفاه اقتصادی، برآورد و تخمین خط فقر به‌صورت سالانه توسط نهادهای داخلی، سرمایه‌گذاری برای حل بحران‌های زیست‌محیطی، نگاه جدی سیاست‌گذاران به اهمیت آمایش سرزمین در چگونگی اثرگذاری ایران در منطقه، حمایت هدفمند دولت از تولید ملی، سرمایه‌گذاری برای کاهش اختلاف طبقاتی و ارتقای سرمایه اجتماعی و... به تحقق اهداف الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی می‌انجامد. در این گزارش با ملاحظه موارد فوق، مبتنی بر آخرین گزارش توسعه پایدار ۲۰۲۳ وضعیت کشور بررسی می‌گردد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی، فقر و نابرابری، بحران‌های زیست‌محیطی، امنیت ملی.

مقدمه

گرفته است. از آنجاکه توسعه پایدار دربرگیرنده ابعاد کیفی و غیراقتصادی است، ارزیابی و سنجش این متغیر به‌آسانی میسر نیست. در این راستا، بهره‌مندی از شاخص جهانی توسعه پایدار ابزار مناسبی برای مقایسه سطح توسعه پایدار در میان کشورهاست. در این بین، این پرسش‌های مهم مطرح است که وضعیت توسعه پایدار کشور با توجه

رشد و توسعه پایدار کشورها در گروهی دسترسی نسل آینده به منابع پایان‌پذیر و عدم مخاطرات زیست‌محیطی محقق می‌شود. در چنین شرایطی، می‌توان شاهد توسعه متوازن در ابعاد مختلف در کشورها بود. میان کشورهای مختلف رقابت تنگاتنگی برای دستیابی به رشد و توسعه پایدار شکل

پایدار ارائه می‌شود. همچنین، دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره توسعه پایدار و چهارچوب الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت بررسی می‌شود. در بخش پنجم، ملاحظات امنیت اقتصادی درباره عدم دستیابی به توسعه پایدار و عدم تحقق اهداف الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی ارائه می‌شود. در انتها بعد از نتیجه‌گیری، راهکارهایی در خصوص دستیابی به توسعه پایدار و تحقق اهداف الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی ارائه می‌شود.

۱- مفهوم توسعه پایدار و اهمیت آن

تلاش‌های زیادی برای اندازه‌گیری سطح توسعه در قالب تعریف شاخص‌های متعدد صورت گرفته است که پیشینه برخی از آن‌ها به بیش از چند قرن می‌رسد. پس از جنگ جهانی دوم تا مدت‌های طولانی، شاخص‌های متعددی مانند سرانه تولید ناخالص داخلی و سرانه درآمد ملی، معیار سنجش رشد اقتصادی و میزان توسعه کشورها بودند. این شاخص‌ها به دلیل عدم پرداختن به مسائلی مانند تخریب محیط زیست و سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی قادر به تفسیر دقیقی از رشد پایدار بلندمدت اقتصادی نبودند (پوراصغر سنگاچین و دیگران، ۱۳۹۸).

مفهوم توسعه پایدار یا پایا در سال‌های نخست دهه ۱۹۷۰ و در ارتباط با محیط و توسعه به کار گرفته شد. توسعه پایدار فرایندی است که نیازهای انسان و آینده‌ای مطلوب را برای جوامع بشری با توجه به محدودیت منابع تجدیدنپذیر ضروری برای زندگی نسل آینده فراهم می‌آورد و از بروز مسائلی مانند

به گزارش‌های بین‌المللی چگونه است و آیا ایران توانسته است با استفاده از مزیت‌های بالقوه خود در مسیر دستیابی به توسعه پایدار گام بردارد؟ باید به این مهم اشاره شود که با وجود نقاط مثبت شاخص جهانی توسعه پایدار، این شاخص نقاط ضعف و ایراداتی دارد و انتقاداتی به آن وارد است.

در مطالعه حاضر کوشش می‌شود به نقاط ضعف و غرض‌ورزی‌های احتمالی رتبه‌بندی شاخص جهانی توسعه پایدار اشاره شود. پرسش مهم دیگر این است که آیا می‌توان مفهوم توسعه پایدار را با توجه به مقتضیات کشور بومی‌سازی کرد؟ از آنجاکه شاخص جهانی توسعه پایدار به‌طور مطلق گویای تحولات درست این متغیر در کشور نیست، به ضرورت توجه به شاخص‌های جایگزین و دیدگاه‌های مختلف نسبت به اعتبار شاخص جهانی توسعه پایدار اشاره می‌شود. همچنین، مطالعه پیش رو بر این است که دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی را در موضوع مهم پیشرفت و تعالی و الگوی اسلامی-ایرانی آن مورد بررسی قرار دهد.

از این رو در بخش نخست، مفهوم توسعه پایدار و چرایی پرداختن به این شاخص مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. در بخش دوم، مهم‌ترین تحولات اخیر شاخص توسعه پایدار به کمک جدیدترین گزارش توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳ بحث و بررسی می‌شود. در بخش سوم نیز آخرین وضعیت شاخص توسعه پایدار ایران در سال ۲۰۲۳ بررسی می‌شود. در بخش چهارم، اعتبار داده‌های شاخص توسعه پایدار بررسی و دیدگاه‌های مختلف درباره اعتبار گزارش توسعه

کنفرانس ریو + ۲۰، دستور کار توسعه پس از سال ۲۰۱۵ و تدوین اهداف توسعه پایدار^۱ بود که بر مبنای آن، کشورهای عضو متعهد شدند در فاصله سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۵، به ایجاد فرایند بین‌دولتی فراگیر، شفاف و باز برای تمام ذی‌نفعان درباره اهداف توسعه پایدار با رویکرد گسترش اهداف جهانی توسعه پایدار و تصویب آن در مجمع عمومی سازمان ملل متحد اقدام کنند. این اهداف پس از بحث و بررسی‌های متعدد با عنوان «دگرگونی و تحول در جهان ما؛ دستورکار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار» پیشنهاد شد و بر اساس توافقات انجام‌شده مقرر تا پس از سال ۲۰۱۵، اهداف توسعه پایدار جایگزین اهداف توسعه هزاره^۲ می‌شود. در نتیجه این تحولات، ۱۷ هدف اصلی، ۱۶۹ هدف جانبی و ۱۳۸ شاخص به تصویب رسید (پوراصغر سنگاچین و دیگران، ۱۳۹۸). در ادامه، سازمان ملل متحد با همکاری دیگر نهادهای شناخته‌شده بین‌المللی، گزارش‌هایی را در سال‌های مختلف منتشر کرد. با توجه به اهمیت موضوع، به اهداف اصلی توسعه پایدار اشاره می‌شود.^۳

۱-۱- اهداف اصلی توسعه پایدار

هدف اصلی ۱: پایان دادن به فقر در همه اشکال آن و در همه جا.

هدف اصلی ۲: پایان دادن به گرسنگی، تحقق امنیت غذایی، تغذیه بهتر و توسعه کشاورزی پایدار.
هدف اصلی ۳: تضمین زندگی توأم با سلامت و ترویج رفاه برای همه و در تمام سنین.

نابودی منابع طبیعی، افزایش بی‌رویه جمعیت، بی‌عدالتی، پایین آمدن کیفیت زندگی انسان‌های حال و آینده و... جلوگیری می‌کند.

مفهوم توسعه پایدار که از دهه ۱۹۹۰ بر آن تأکید شد، دربرگیرنده جنبه‌ای از توسعه انسانی نسل‌های آینده است. هدف توسعه انسانی، پرورش قابلیت‌های انسانی است. توسعه پایدار سعی دارد به پنج نیاز اساسی شامل تلفیق حفاظت و توسعه، تأمین نیازهای اولیه زیستی انسان، دستیابی به عدالت اجتماعی، خودمختاری و تنوع فرهنگی و حفظ یگانگی اکولوژیکی پاسخ گوید (فروزان، فروزان و عالیشاهی، ۱۳۹۴). شاخص‌های توسعه پایدار با شاخص‌های سنتی مانند شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی که تنها تحولات و دگرگونی‌های یک حوزه را به صورت انتزاعی و بدون توجه به دیگر بخش‌ها نمایان می‌سازند، تفاوت‌های بنیادی دارند. شاخص‌های توسعه پایدار فرایندهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی را به صورت اطلاعات منسجم و یکپارچه‌تر به سطوح سیاست‌گذاری منتقل و بر مبنای چنین شاخص‌هایی، هشدارهای اولیه را برای اجتناب و پیشگیری از خسارات اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی به سطوح تصمیم‌گیری ارائه می‌کند.

پس از برگزاری کنفرانس ریو + ۲۰ در ژوئن سال ۲۰۱۲ در ریودوژانیروی برزیل، موضوع بازنگری و تدوین شاخص‌های جدید برای توسعه پایدار در دستور کار قرار گرفت. یکی از دستاوردهای اصلی

1. Sustainable Development Goals (SDGs)

2. Millennium Development Goals (MDGs)

۳. سازمان ملل متحد (۲۰۱۵)، دگرگون ساختن جهان ما؛ دستورکار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار.

هدف اصلی ۱۶: ترویج جوامع صلح‌جو و فراگیر برای دستیابی به توسعه پایدار، برقراری امکان دسترسی به عدالت برای همه و ایجاد نهادهای اجتماعی کارآمد، پاسخ‌گو و فراگیر در همه سطوح. هدف اصلی ۱۷: تقویت ابزارهای اجرایی و احیای مشارکت جهانی برای تحقق توسعه پایدار.

شاخص‌های توسعه پایدار بر رابطه میان بخش‌های اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و محیط‌زیست تأکید و تلاش می‌کنند تا به صورت یکپارچه و نظام‌مند شرایط و تحولات موجود در هر نظام اقتصادی را نمایان سازند. بنابراین، چنانچه در انتخاب شاخص‌های توسعه پایدار دقت لازم صورت گیرد، کاستی‌ها و قابلیت‌های نظام‌های زیستی و اجتماعی را به خوبی نمایان می‌کند.

۱-۲- سند ۲۰۳۰

سند ۲۰۳۰ به‌عنوان آخرین سند بین‌المللی توسعه و آخرین تلاش سازمان‌های بین‌المللی برای پیگیری الگوهای توسعه در کشورهای درحال توسعه دارای اهداف و محورهای مثبتی است؛ البته با وجود اهداف مثبت تعیین شده در خصوص کمک به کشورهای درحال توسعه نباید از جنبه‌های پنهان و پیامدهای منفی اجرای بی‌چون‌وچرای این سند غافل شد.

در این باره می‌توان به نتایج گزارشی از مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی که ابعاد پنهان سند دستور کار ۲۰۳۰ را برای توسعه پایدار بررسی کرده است، اشاره کرد. نتایج گزارش یادشده گواه است که تجربه اجرای اسناد بین‌المللی این برنامه‌ها در ادوار گذشته به‌خصوص از دهه ۱۹۵۰ در بسیاری از

هدف اصلی ۴: تضمین آموزش باکیفیت، برابر و فراگیر و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه.

هدف اصلی ۵: دستیابی به تساوی جنسیتی و توانمندسازی همه زنان و دختران. هدف اصلی ۶: تضمین دسترسی به آب و مدیریت پایدار آب و بهداشت برای همه.

هدف اصلی ۷: تضمین دسترسی به منابع انرژی مقرون‌به‌صرفه، مطمئن، پایدار و نوین.

هدف اصلی ۸: ترویج رشد اقتصادی ماندگار، فراگیر و پایدار، اشتغال کامل و بهره‌ور و اشتغال شرافتمندانه برای همه.

هدف اصلی ۹: ایجاد زیرساخت‌های تاب‌آور، ترویج صنعتی‌سازی پایدار و فراگیر و ترویج نوآوری. هدف اصلی ۱۰: کاهش نابرابری در درون و میان کشورها.

هدف اصلی ۱۱: تبدیل شهرها و سکونتگاه‌های انسانی به مکان‌های فراگیر، امن، مقاوم و پایدار.

هدف اصلی ۱۲: تضمین الگوهای پایدار تولید و مصرف.

هدف اصلی ۱۳: اقدام فوری برای رویارویی با تغییر اقلیم و آثار آن.

هدف اصلی ۱۴: حفاظت و استفاده پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها و منابع دریایی برای توسعه پایدار.

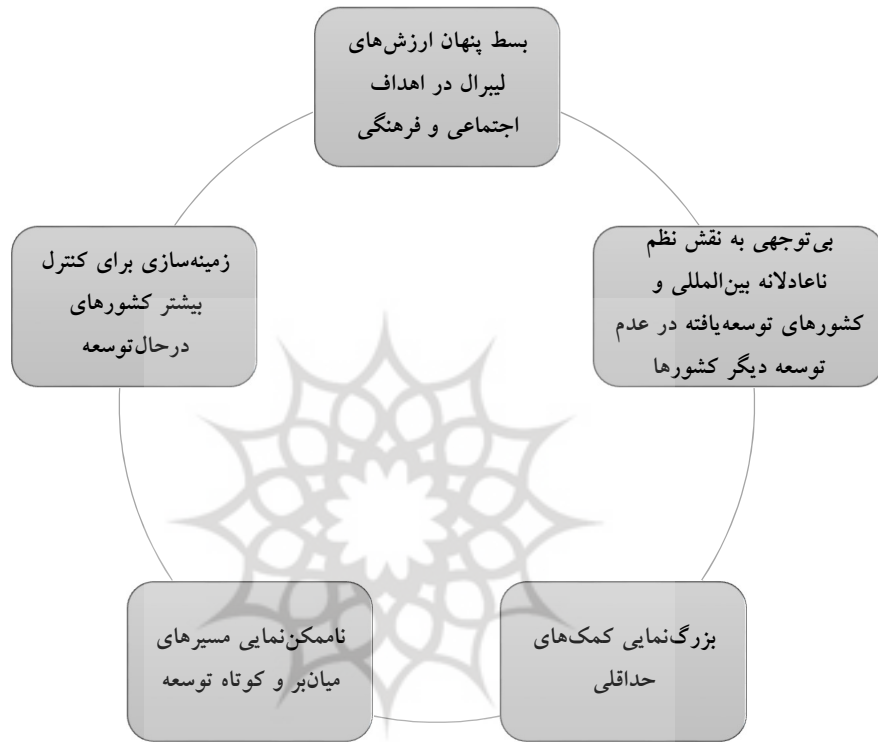
هدف اصلی ۱۵: حفاظت، احیا و ترویج استفاده پایدار از اکوسیستم‌های خشکی، مدیریت پایدار جنگل‌ها، مبارزه با بیابان‌زایی و توقف و تغییر رویه تخریب (یا فرسایش) زمین و ممانعت از نابودی تنوع زیستی.

زیست محیطی و فرهنگی، گسترش فقر و... بوده است. در ادامه، به مهم ترین ابعاد پنهان این سند اشاره می شود (مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹).

کشورهای درحال توسعه دربرگیرنده توسعه تک بعدی و یک سویه، گسترش انواع مسائل و آسیب های اجتماعی، ایجاد چالش های جبران ناپذیر

شکل ۱- مهم ترین ابعاد پنهان سند ۲۰۳۰

مأخذ: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹.

علمی، نظمی ناعادلانه و تبعیض آمیز و به صورت خاص، به نفع نظام سرمایه داری و کشورهای توسعه یافته است. از لحاظ ارزش گذاری های فرهنگی و بسط ذهنیت فرهنگی نیز ارزش های لیبرال را ذیل مفاهیم حقوق بشر، تساوی جنسیتی، توانمندسازی گروه های آسیب پذیر و... به عنوان اصول جهانی مبنا قرار داده است و در کشورهای مختلف جهان زمینه های اجرایی شدن آن ها را فراهم می آورند.

می توان گفت سند ۲۰۳۰ با وجود ابعاد مثبت آن، سندی است که چشم اندازها و رویکردهای کشورهای

همان طور که اشاره شد، اتکا به سند ۲۰۳۰ بدون بررسی تمام جوانب آن، دربرگیرنده پیامدهای منفی مانند افزایش وابستگی کشورهای درحال توسعه، از دست رفتن استقلال اقتصادی، سیاسی و علمی و فرهنگی بدون تحقق عینی و ملموس اهداف وعده داده شده و... است.

با توجه به نتایج این گزارش، سند ۲۰۳۰ به رغم ظاهر بی طرفانه و حتی همدلانه آن با کشورهای درحال توسعه، افزون بر اینکه بر مبنای پذیرش منطق جاری نظام بین الملل و نظم موجود جهانی تدوین شده است، بر اساس نتایج بسیاری از تحقیقات مهم

شاخص توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳ با توجه به شیوع ویروس کرونا بحث و بررسی می‌شود.

۲- مهم‌ترین تحولات شاخص توسعه پایدار در گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۲۳

با توجه به نتایج آخرین گزارش توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳، وقوع بحران‌هایی مانند شیوع ویروس کرونا، بحران‌های ژئوپلیتیک، افزایش مخاطرات طبیعی، جنگ اوکراین و... از سال ۲۰۲۰ باعث رکود در پیشبرد اهداف شاخص توسعه پایدار شده‌اند. به عبارت دیگر، تحقق توسعه پایدار در جهان در سال‌های اخیر به تأخیر افتاده و حتی امتیاز شاخص توسعه پایدار کاهش یافته است. در نمودار شماره ۱، میانگین جهانی امتیاز شاخص توسعه پایدار، روند پیش از همه‌گیری و روند مورد نیاز برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار در سال‌های ۲۰۳۰-۲۰۱۰ نشان داده شده است.

شاخص‌های توسعه پایدار فرایندهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی را به صورت اطلاعات منسجم و یکپارچه‌تر به سطوح سیاست‌گذاری منتقل و بر مبنای چنین شاخص‌هایی، هشدارهای اولیه را برای اجتناب و پیشگیری از خسارات اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی به سطوح تصمیم‌گیری ارائه می‌کند.

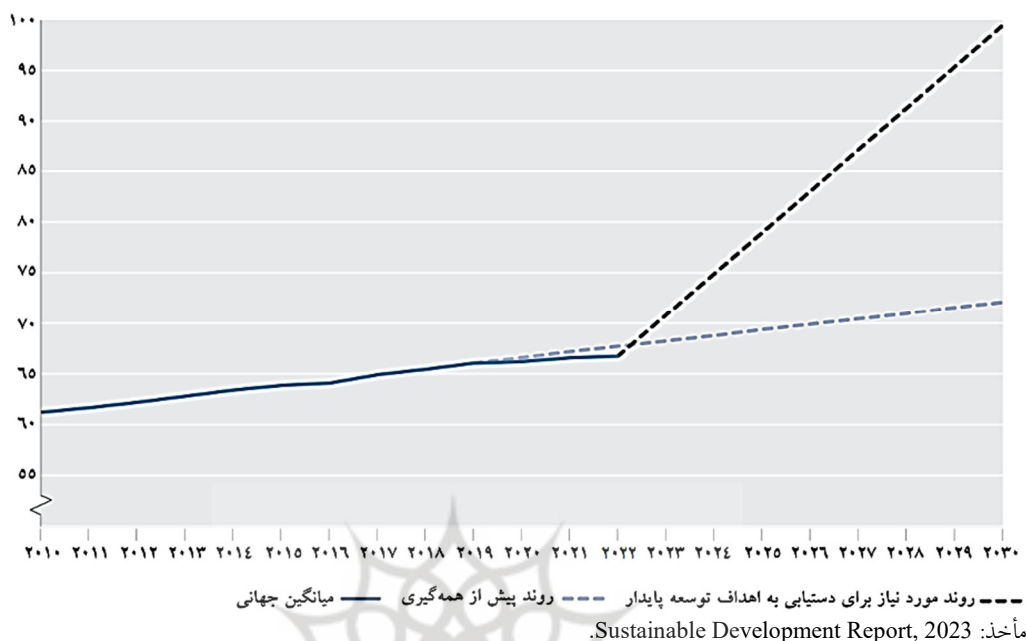
توسعه‌یافته را در قالب آرزوها و خواسته‌های مردم کشورهای در حال توسعه، به عنوان راه و روش توسعه به دیگر کشورهای جهان پیشنهاد می‌کند و از آن‌ها می‌خواهد که اولویت‌ها، برنامه‌ها و سیاست‌های ملی و داخلی خود را بر اساس این نقشه‌راه و چشم‌انداز با محوریت دیدگاه کشورهای غربی و اقتصاد سرمایه‌داری و نظام سیاسی- فرهنگی لیبرال تنظیم و تدوین کنند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹).

نکته مهم شایان اشاره اینکه، هدف اصلی این بخش بررسی تمام جوانب مثبت و منفی این سند نیست، بلکه سعی بر این است که از پذیرش یا عدم پذیرش مطلق این سند بدون توجه به تمام ابعاد آن پرهیز شود. سند ۲۰۳۰ دربرگیرنده ابعاد و لایه‌های منفی پنهانی است که در گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۲۳ می‌تواند منعکس شود؛ با وجود این، گزارش یادشده تا حدودی دید روشنی از وضعیت توسعه کشورهای مورد مطالعه ارائه می‌دهد.

با وجود نقدهای وارد شده به سند ۲۰۳۰، بررسی گزارش توسعه پایدار دست‌کم به دو دلیل اصلی از اهمیت زیادی برخوردار است. اول اینکه، با توجه به اهمیت توصیف و تحلیل دقیق از شرایط موجود برای عموم مردم، گزارش یادشده به افراد جامعه درباره ضرورت دستیابی به توسعه پایدار و همه‌جانبه اطلاع و شناخت ارائه می‌دهد. دوم اینکه، به علت امنیتی بودن مسائل زیست‌محیطی، بررسی این گزارش می‌تواند در قالب هشدار و اخطار جدی به مسئولان کشور تلقی شود و آنان را به ضرورت توجه به ابعاد توسعه پایدار ملزم کند. در بخش بعد مهم‌ترین تحولات اخیر

نمودار ۱- مقایسه میانگین جهانی امتیاز شاخص توسعه پایدار، روند پیش از همه‌گیری و روند مورد نیاز برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار

متوسط شاخص توسعه پایدار در جهان در مقایسه با روند پیش از همه‌گیری بیماری کرونا کاهش یافته؛ به طوری که این شاخص ۱ درصد کامل کمتر از سطح پیش‌بینی شده بر اساس روند پیش از کرونا در سال ۲۰۲۲ بوده است و با این میزان از پیشرفت نمی‌توان اهداف سال ۲۰۳۰ را متصور بود.

همان‌طور که اشاره شد، شکاف زیاد شاخص توسعه پایدار در جهان در مقایسه با روند مورد نیاز برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار برای سال‌های آینده و افق سال ۲۰۳۰ نگران‌کننده است. برای تحقق اهداف توسعه پایدار برای افق سال ۲۰۳۰، شاخص توسعه پایدار باید با سرعت بالا روند صعودی داشته باشد. نکته دیگری که باید به آن اشاره کرد اینکه، همه‌گیری بیماری کرونا هر سه بعد توسعه پایدار اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را

به‌رغم اینکه به‌طور متوسط امتیاز شاخص توسعه پایدار بین سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۹، ۰/۵ درصد پیشرفت و بهبود داشته است، به دلیل شیوع بیماری کرونا و بحران‌های هم‌پوشاننده دیگر، این میزان از پیشرفت متوقف شده است. با توجه به نمودار شماره ۱، شاخص توسعه پایدار به‌طور جدی و عمده‌ای از مسیر اصلی خود خارج شده است. پیشرفت این شاخص در ۵ سال منتهی به سال ۲۰۲۰ بسیار کند بوده است. شاخص توسعه پایدار با افزایش اندک از ۶۴ درصد در سال ۲۰۱۵، به ۶۶ درصد در سال ۲۰۱۹ افزایش یافت. در این بین، شیوع ویروس کرونا نه تنها مانع از ادامه روند صعودی امتیاز شاخص توسعه پایدار شد، بلکه کاهش امتیاز این شاخص را نیز در پی داشت؛ به طوری که این شاخص در سال ۲۰۲۲ به کمتر از ۶۷ درصد رسید. به‌طور خلاصه می‌توان گفت

سال ۲۰۳۰ پیش‌بینی می‌شود. این در حالی است که میلیاردرها بیش از یک‌چهارم ثروت خود را افزایش داده‌اند (۲۷/۵ درصد). این موضوع به فاصله گرفتن از هدف ریشه‌کن کردن فقر و افزایش شکاف طبقاتی اشاره دارد. همان‌طور که اشاره شد، با شیوع ویروس کرونا، نابرابری میان کشورهای غنی و فقیر به‌شدت گسترش یافت. در جدول شماره ۱، رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری و جمعیت کشورهای مختلف دنیا به تفکیک گروه‌های مختلف درآمدی مقایسه شده است.

تحت تأثیر قرار داده است. شیوع این ویروس به تعطیلی بنگاه‌های اقتصادی، افزایش رکود اقتصادی و گسترش نرخ بیکاری در کشورها دامن زد. این موضوع دربرگیرنده پیامدهای منفی گسترده مانند محدودیت دسترسی به غذا، افزایش ناامنی غذایی و افزایش گرسنگی، افزایش جمعیت فقرا، گسترش حاشیه‌نشینی، کاهش امیدبه‌زندگی در میان اقشار آسیب‌پذیر و... است. بر اساس برآوردهای انجام‌شده در گزارش سال ۲۰۲۱ توسعه پایدار، نرخ فقر جهانی ۷ درصد (حدود ۶۰۰ میلیون نفر) در

جدول ۱- رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری و جمعیت کشورها بر اساس گروه‌های درآمدی (درصد از کل جهان)

	جمعیت	سرمایه‌گذاری	رشد اقتصادی
کشورهای با درآمد پایین	۸	۰/۴	۰/۵
کشورهای کمتر از سطح متوسط درآمد	۴۳/۲	۱۱/۹	۱۰/۷
کشورهای بیشتر از سطح متوسط درآمد	۳۲/۷	۳۷/۴	۲۸/۵
کشورها با درآمد بالا	۱۶/۱	۵۰/۳	۶۰/۳

مأخذ: Sustainable Development Report, 2023.

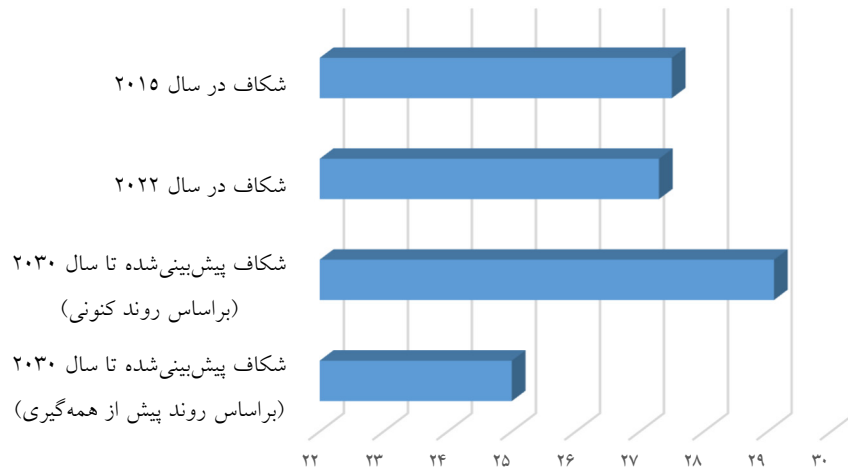
شکاف مشاهده و پیش‌بینی شده امتیاز شاخص توسعه پایدار میان کشورهای با درآمد بالا و درآمد پایین نشان داده شده است.

انکا به سند ۲۰۳۰ بدون بررسی تمام جوانب آن، دربرگیرنده پیامدهای منفی مانند افزایش وابستگی کشورهای درحال توسعه، از دست رفتن استقلال اقتصادی، سیاسی و علمی و فرهنگی بدون تحقق عینی و ملموس اهداف وعده داده‌شده و... است.

با توجه به جدول شماره ۱، کشورهای با درآمد بالا با وجود اینکه تنها ۱۶/۱ درصد جمعیت دنیا را شامل می‌شوند، بیش از ۵۰ درصد از حجم سرمایه‌گذاری در دنیا و ۶۰/۳ درصد رشد اقتصادی را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که گروه کشورهای کمتر از سطح متوسط درآمد با وجود داشتن سهم ۴۳/۲ درصدی از جمعیت دنیا به ترتیب تنها ۱۱/۹ و ۱۰/۷ درصد از حجم سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی را دربرمی‌گیرند. با توجه به افزایش نابرابری میان کشورهای ثروتمند و فقیر، دستیابی به اهداف توسعه پایدار در کشورهای مختلف دنیا نیز با شکاف بیشتری همراه است. در نمودار شماره ۲،

نمودار ۲- شکاف مشاهده و پیش‌بینی شده امتیاز شاخص توسعه پایدار میان کشورهای با درآمد بالا و پایین (درصد)

مأخذ: Sustainable Development Report, 2023.

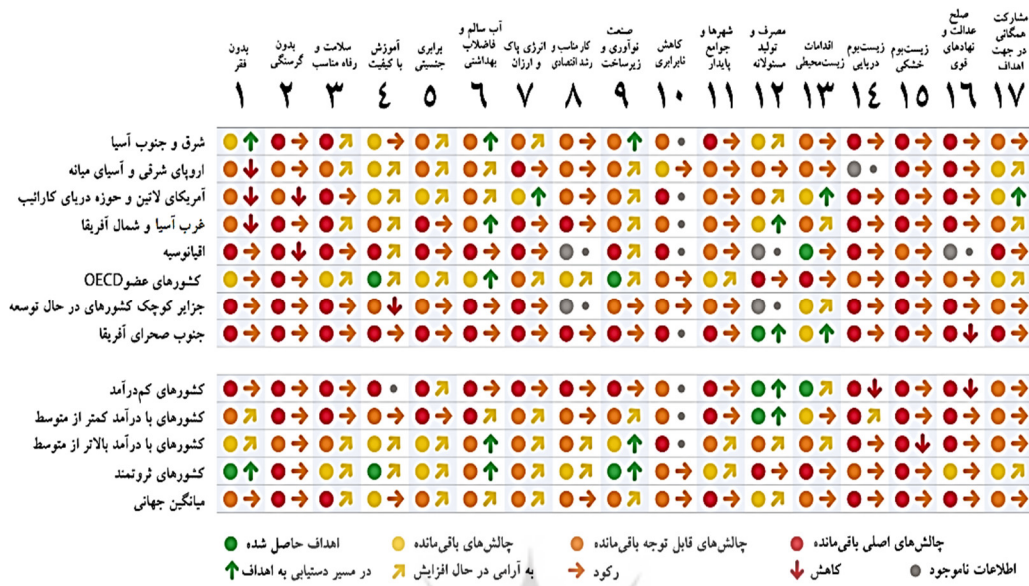
کشورهایی مانند چاد، جمهوری آفریقای مرکزی و سودان جنوبی کمترین امتیاز این شاخص را کسب کرده‌اند. در ادامه، برای تحلیل دقیق‌تر از تحولات شاخص توسعه پایدار، سعی می‌شود تحولات این شاخص به تفکیک مناطق مختلف جغرافیایی بررسی شود. بدین منظور، در شکل شماره ۲، تحولات اهداف شاخص توسعه پایدار به تفکیک مناطق مختلف جغرافیایی نشان داده شده است.

در سال‌های اخیر، تفاوت در میزان دسترسی به واکسن، منابع مالی تخصیص‌یافته به بخش بهداشت و درمان، پوشش سلامت همگانی، دسترسی به فناوری‌های دیجیتال (با توجه به نقش مهم در ارائه خدمات اجتماعی، دورکاری، آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و...) به شکاف بیشتر سطح توسعه‌یافتگی کشورها دامن زده است. با توجه به آخرین گزارش توسعه پایدار، شکاف شاخص توسعه پایدار میان کشورهای با درآمد بالا و کشورهای با درآمد پایین با روند افزایشی از حدود ۲۸ درصد در سال ۲۰۱۵، به ۲۹ درصد در سال ۲۰۳۰ افزایش خواهد یافت. این موضوع را می‌توان به معنای خطر از دست دادن یک دهه تلقی کرد. بر اساس پیش‌بینی‌های خطی انجام‌شده از نرخ رشد اهداف گذشته، شکاف پیش‌بینی شده امتیاز شاخص توسعه پایدار براساس روند کنونی در سال ۲۰۳۰ بیشتر از شکاف سال ۲۰۱۵ خواهد بود.

شکاف زیاد شاخص توسعه پایدار در جهان در مقایسه با روند مورد نیاز برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار برای سال‌های آینده و افق سال ۲۰۳۰ نگران‌کننده است. برای تحقق اهداف توسعه پایدار برای افق سال ۲۰۳۰، شاخص توسعه پایدار باید با سرعت بالا روند صعودی داشته باشد.

با توجه به آخرین گزارش شاخص توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳، سه کشور فنلاند، سوئد و دانمارک توانسته‌اند بیشترین امتیاز این شاخص را کسب کنند. در نقطه مقابل،

شکل ۲- مقایسه وضعیت اهداف شاخص توسعه پایدار به تفکیک مناطق جغرافیایی

مأخذ: Sustainable Development Report, 2023.

بالاتر جمعیت شاغل فقیر در میان جوانان، تبعیض جنسیتی در به‌کارگیری نیروی کار، افزایش نرخ فقر و افزایش شاغلان فقیر به‌خصوص در کشورهای کمتر توسعه‌یافته و... به شکاف بیشتر شاخص توسعه پایدار میان کشورهای مختلف دامن زده است. همچنین، نرخ فقر شدید در کشورهای کم‌درآمد بیشتر از سطح پیش از کرونا باقی مانده و اهداف توسعه پایدار در برخی از این کشورها معکوس شده است.

با توجه به نتایج آخرین گزارش توسعه پایدار، به‌طور متوسط تنها حدود ۱۸ درصد از اهداف شاخص توسعه پایدار در مسیر دستیابی تا سال ۲۰۳۰ تخمین زده می‌شود. همچنین، ۶۷ درصد اهداف بدون پیشرفت و محدود و ۱۵ درصد اهداف توسعه پایدار نیز معکوس گزارش شده‌اند. به‌طور خلاصه، بیماری کرونا و دیگر بحران‌ها به کاهش رفاه در

کشورهای ثروتمند توانسته‌اند آثار منفی بحران‌ها را با استفاده از تثبیت‌کننده‌های خودکار، هزینه‌کردهای اضطراری و برنامه‌های احیا و... به‌طور نسبی کاهش دهند، اما پیشرفت محدودی در اهداف زیست‌محیطی و تنوع زیست‌محیطی SDG12، SDG13، SDG14 و SDG15 داشته‌اند. به‌عبارت‌دیگر، کشورهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱ و ثروتمند، بالاترین سطح از امتیاز شاخص توسعه پایدار را به خود اختصاص داده‌اند. با وجود این، حتی این کشورها نیز همچنان با چالش‌های جدی مانند اهداف زیست‌محیطی و رفاه گرسنگی مواجه‌اند. با توجه به شکل شماره ۲، کشورهای کم‌درآمد و کشورهای جنوب صحرای آفریقا در بیشتر اهداف شاخص توسعه پایدار با چالش‌های جدی مواجه‌اند و در وضعیت نامناسبی به سر می‌برند. همان‌طور که اشاره شد، تقویت اقتصاد غیررسمی، سهم

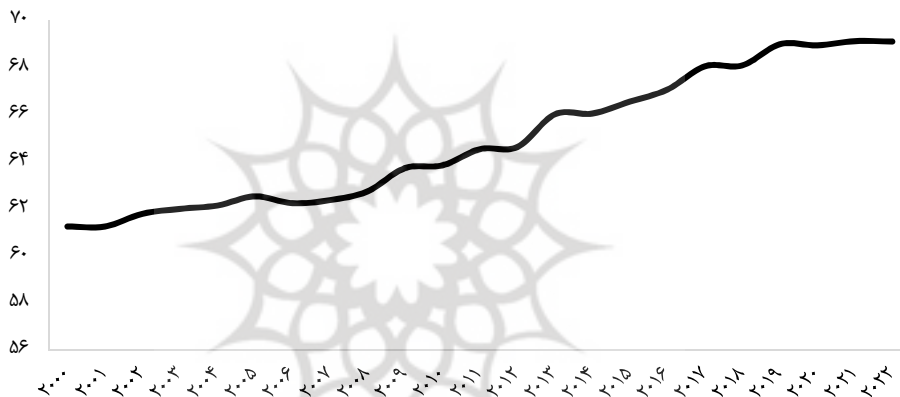
1. OECD

توجه به گزارش توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳، ایران با کسب امتیاز ۶۹/۱ از ۱۰۰ امتیاز ممکن در میان ۱۶۶ کشور مورد مطالعه در جایگاه ۸۶ این شاخص قرار گرفته است. برای بررسی دقیق‌تر وضعیت ایران در شاخص توسعه پایدار، در نمودار شماره ۳، تحولات امتیاز شاخص توسعه پایدار ایران در سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۲۲ نشان داده شده است.

کشورهای کم‌درآمد و پردرآمد منجر شده است. در بخش بعد تلاش می‌شود تا آخرین وضعیت شاخص توسعه پایدار در ایران بحث و بررسی شود.

۳- وضعیت شاخص توسعه پایدار در ایران
در این بخش از مطالعه، آخرین وضعیت شاخص توسعه پایدار در ایران بررسی و تحلیل می‌شود. با

نمودار ۳- تحولات امتیاز شاخص توسعه پایدار ایران

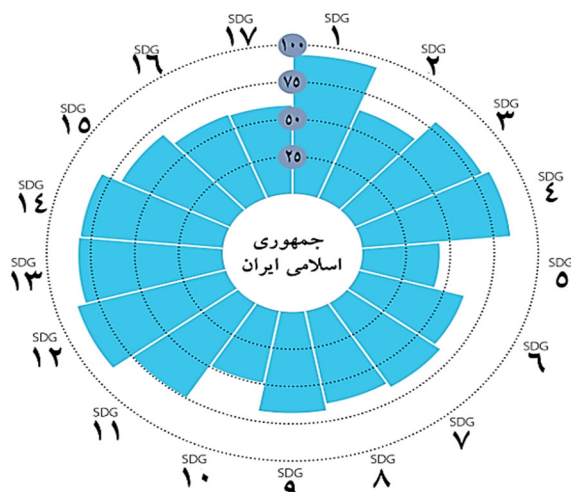

مأخذ: Sustainable Development Report, 2023.

در سال‌های اخیر، تفاوت در میزان دسترسی به واکسن، منابع مالی تخصیص یافته به بخش بهداشت و درمان، پوشش سلامت همگانی، دسترسی به فناوری‌های دیجیتال (با توجه به نقش مهم در ارائه خدمات اجتماعی، دورکاری، آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و...) به شکاف بیشتر سطح توسعه‌یافتگی کشورها دامن زده است.

با توجه به نمودار شماره ۳، امتیاز شاخص توسعه پایدار ایران در سال‌های ابتدایی مورد بررسی روند صعودی داشته است، اما سرعت رشد این شاخص در سال‌های اخیر کاهش یافته است. نکته مهم دیگر اینکه، امتیاز شاخص توسعه پایدار ایران در سال ۲۰۲۲ در مقایسه با سال پیش از آن کاهش یافته است. برای بررسی دقیق‌تر این شاخص، در نمودار شماره ۴، میانگین عملکرد اهداف شاخص توسعه پایدار ایران نشان داده شده است.

نمودار ۴- میانگین عملکرد اهداف شاخص توسعه پایدار در ایران

مأخذ: Sustainable Development Report, 2023.

با توجه به نمودار شماره ۴، هدف نابودی فقر بهترین عملکرد و امتیاز را در میان دیگر مؤلفه‌های مورد بررسی در کشور داشته است؛ هرچند این هدف همچنان به‌عنوان چالش باقی مانده است و در وضعیت رکود قرار دارد. در نقطه مقابل، اهداف برابری جنسیتی و کاهش نابرابری دارای بدترین عملکرد بوده‌اند. در شکل شماره ۳، روند اهداف توسعه پایدار در ایران بررسی می‌شود.

شکل ۳- روند اهداف توسعه پایدار در ایران

مأخذ: Sustainable Development Report, 2023.

جنسیتی، آب سالم و بهداشتی، انرژی پاک و ارزان، کار مناسب و رشد اقتصادی، کاهش نابرابری، حفاظت از زیست‌بوم خشکی، صلح، عدالت و

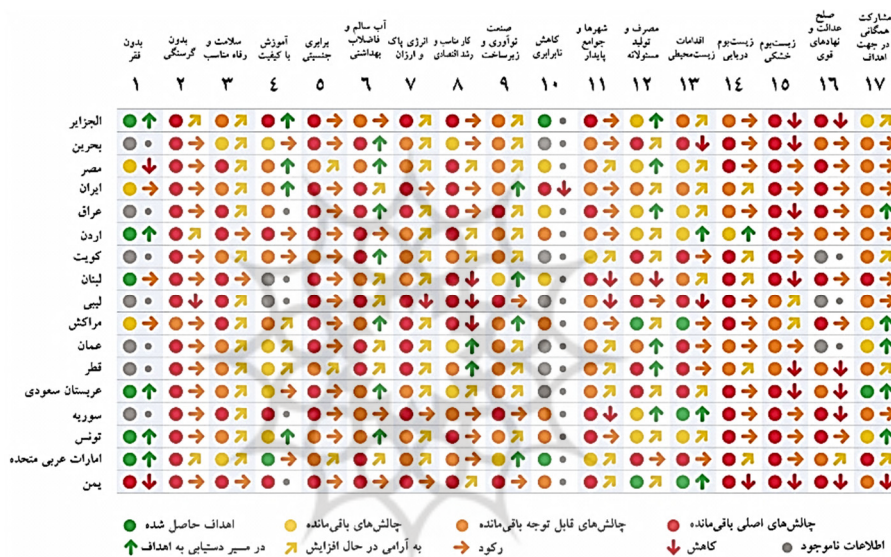
با توجه به شکل شماره ۳، هیچ‌یک از مؤلفه‌های شاخص توسعه پایدار به‌طور کامل به اهداف مورد نظر نرسیده‌اند و اهدافی مانند بدون گرسنگی، برابری

در این بین، تنها چالش اصلی کاهش نابرابری روند کاهشی دارد. همچنین، چالش‌های قابل توجه شامل آموزش باکیفیت و صنعت، نوآوری و زیرساخت در مسیر دستیابی به اهداف شناخته شده‌اند. در شکل شماره ۴، وضعیت اهداف شاخص توسعه پایدار ایران با کشورهای منطقه مقایسه شده است.

نهادهای قوی به‌عنوان چالش‌های اصلی شناخته شده‌اند. چالش‌های قابل توجه سلامت و رفاه مناسب، تولید و مصرف پایدار، اقدامات زیست‌محیطی، حفاظت و استفاده پایدار از زیست‌بوم دریایی و همچنین، چالش اصلی آب سالم و بهداشتی به‌طور متوسط روند رو به بهبودی داشته‌اند.

شکل ۴- مقایسه وضعیت اهداف شاخص توسعه پایدار ایران با کشورهای منطقه

مأخذ: Sustainable Development Report, 2023.

شفافیت در ارائه آمار و اطلاعات درست به عدم دسترسی به اطلاعات در حوزه‌های یادشده دامن زده است. همچنین، اهداف بدون گرسنگی، برابری جنسیتی و حفاظت از زیست‌بوم‌های دریا و خشکی به رنگ قرمز و به‌عنوان چالش اصلی در بیشتر کشورهای مورد بررسی شناخته شده‌اند. نکته مهم اینکه، در گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۲۱، در بیشتر کشورهای مورد بررسی منطقه‌ها، اهداف انرژی ارزان و پاک (به دلیل نفت‌خیز بودن کشورهای منطقه‌ها) و آموزش باکیفیت در وضعیت بهتری قرار داشتند در حالی که در گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۲۳، اهداف یادشده برخلاف گذشته در وضعیت مناسبی قرار ندارند.

با توجه به آخرین گزارش توسعه پایدار، امتیاز شاخص توسعه پایدار ایران (به میزان ۶۹/۱ از ۱۰۰ امتیاز ممکن) بیشتر از متوسط امتیاز منطقه (به میزان ۶۷/۱ از ۱۰۰ امتیاز ممکن) گزارش شده است. همان‌طور که اشاره شد، ایران جایگاه ۸۶ این شاخص را در میان ۱۶۶ کشور مورد مطالعه کسب کرده است؛ البته با توجه به ظرفیت‌های بی‌شمار کشور، کسب این جایگاه درخور جامعه اسلامی ایران نیست.

با توجه به شکل شماره ۴، اهداف بدون فقر و کاهش نابرابری در بسیاری از کشورهای مورد مطالعه به رنگ خاکستری و به معنای عدم دسترسی به اطلاعات است. به نظر می‌رسد نبود

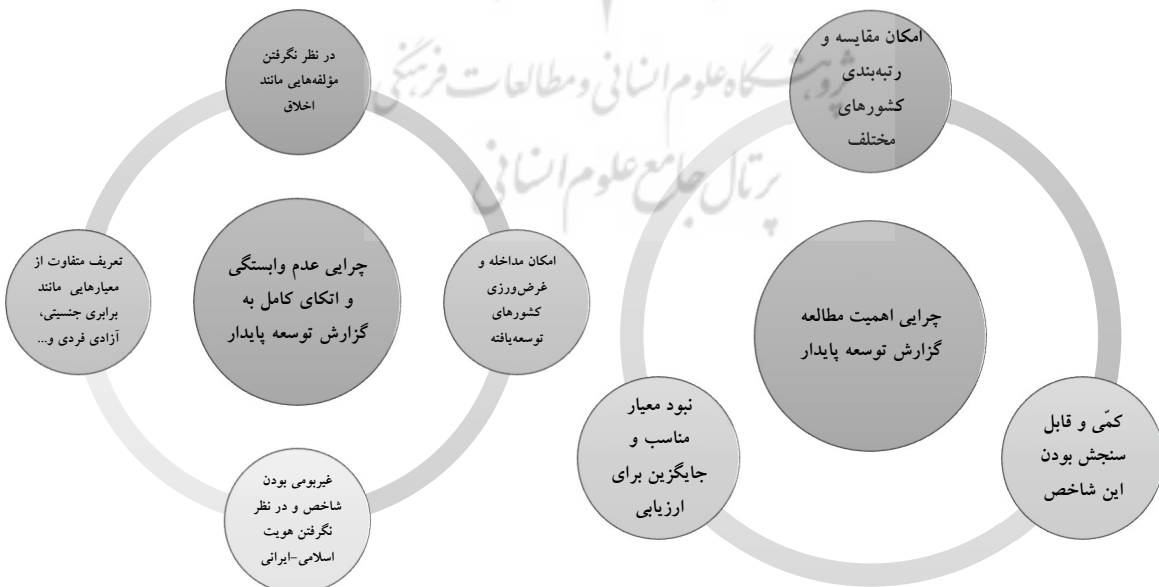
۴- بررسی دیدگاه‌های مختلف درباره اعتبار گزارش توسعه پایدار

داده‌های این گزارش را به‌طور کامل نفی کرده است و اساس این گزارش را مردود می‌داند. در این بین، دیدگاه سومی نیز وجود دارد مبنی بر اینکه مطالعه گزارش توسعه پایدار می‌تواند دربرگیرنده نکات مثبتی باشد، اما نباید مفهوم توسعه را تنها به معیارهای این گزارش خلاصه کرد. به عبارت دیگر، وضعیت توسعه کشور را نمی‌توان تنها بر مبنای داده‌های شاخص توسعه پایدار مورد بررسی و رصد قرار داد و حتی وابستگی و اتکای کامل به داده‌های گزارش توسعه پایدار می‌تواند گمراه‌کننده باشد. در شکل شماره ۵، چرایی اهمیت مطالعه گزارش توسعه پایدار و همچنین، چرایی عدم وابستگی و اتکای کامل به داده‌های این گزارش نشان داده شده است.

همان‌طور که اشاره شد، گزارش توسعه پایدار با در نظر گرفتن مؤلفه‌های مختلف با امتیازدهی به کشورهای مختلف، به رتبه‌بندی کشورها در شاخص توسعه پایدار می‌پردازد. این امتیازدهی و روش سنجش دارای مزایایی است، اما نقدهایی نیز به آن وارد است. باید دقت کرد که دیدگاه‌های مختلفی در مواجهه با اعتبار گزارش توسعه پایدار وجود دارد. دیدگاه نخست، ساختار و تمام مؤلفه‌های گزارش توسعه پایدار را به‌طور کامل تأیید کرده است و مطالعه و بررسی این گزارش را تنها راهکار سنجش و ارزیابی وضعیت توسعه پایدار در کشورها می‌شناسد. در نقطه مقابل، دیدگاه دوم، اعتبار

شکل ۵- دیدگاه‌های مختلف درباره مطالعه گزارش توسعه پایدار

الف- چرایی اهمیت مطالعه گزارش توسعه پایدار   ب- چرایی عدم وابستگی و اتکای کامل به داده‌های گزارش توسعه پایدار

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

وجود دارد. به عبارت دیگر، به دلیل احتمال غرض‌ورزی کشورهای غربی، اعتبار داده‌های این شاخص را نمی‌توان بدون چون و چرا پذیرفت.

اکنون این پرسش مهم مطرح است که دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره توسعه پایدار در کشور چگونه است؟ ایشان در بیانات خود اظهار داشته‌اند «آنچه که موجب می‌شود ما الگوی غربی را برای پیشرفت جامعه خودمان ناکافی بدانیم، در درجه اول این است که نگاه جامعه غربی و فلسفه‌های غربی به انسان - البته فلسفه‌های غربی مختلف‌اند، اما براینده همه آنها - با نگاه اسلام به انسان به کلی متفاوت است؛ یک تفاوت بنیانی و ریشه‌ای دارد. لذا پیشرفت که برای انسان و به وسیله انسان است، در منطق فلسفه غرب معنای دیگری پیدا می‌کند تا در منطق اسلام. پیشرفت از نظر غرب، پیشرفت مادی است. محور سود مادی است. هرچه سود مادی بیشتر شد، پیشرفت بیشتر شده است؛ افزایش ثروت و قدرت. این، معنای پیشرفتی است که غرب به دنبال اوست. منطق غربی و مدل غربی به دنبال اوست و همین را به همه توصیه می‌کنند. پیشرفت وقتی مادی شد، معنایش این است که اخلاق و معنویت را می‌شود در راه چنین پیشرفتی قربانی کرد. یک ملت به پیشرفت دست پیدا کند، ولی اخلاق و معنویت در او وجود نداشته باشد. اما از نظر اسلام، پیشرفت این نیست؛ البته پیشرفت مادی مطلوب است، اما به‌عنوان وسیله. هدف، رشد و تعالی انسان است».

«پیشرفت برای همه کشورها و همه جوامع عالم، یک الگوی واحد ندارد. پیشرفت یک معنای مطلق

همان‌طور که اشاره شد، گزارش توسعه پایدار امکان مقایسه و ارزیابی سطح توسعه کشورها را فراهم می‌آورد. این شاخص در ارزیابی عملکرد سیاست‌های توسعه هر کشور مفید است. با وجود این، باید به این نکته مهم اشاره شود که اعتبار گزارش یادشده را می‌توان مورد نقد قرار داد. اول اینکه، در هر کشور مفهوم و تعریف متفاوتی از توسعه پایدار وجود دارد و نمی‌توان تعریف واحدی از این شاخص ارائه داد. به عبارت دیگر، به دلیل کیفی بودن مفهوم توسعه پایدار نمی‌توان شاخص‌های یکسانی از وضعیت توسعه پایدار را برای تمام کشورها تعریف کرد.

محققان و صاحب‌نظران بسیاری معتقدند که نگرانی‌های فزاینده‌ای درباره کارایی الگوی (مدل) سه‌بعدی پایداری (محیط‌زیستی، اقتصادی و اجتماعی) وجود دارد. به این دلیل که در این الگو به بعد مهم و اساسی «ارزش‌های انسانی» توجه‌ای نشده است. بعد «ارزش‌های انسانی» می‌تواند به صورت‌های مختلف «فرهنگی-زیبایی‌شناختی»، «نهادی-سیاسی» یا «مذهبی-روحانی» در نظر گرفته شود (عباس‌زاده تهرانی، ۱۳۹۵).

با توجه به مطالب مطرح‌شده، نتایج برخی مطالعات گواه است که مدل ارائه‌شده و تعریف توسعه پایدار از مؤلفه‌های مهم ارزشی مانند اخلاق غافل است. این موضوع یکی از نقاط ضعف اعتبار داده‌های شاخص توسعه پایدار شناخته می‌شود. همچنین، از آنجاکه این داده‌ها را کشورهای غربی جمع‌آوری می‌کنند، امکان غرض‌ورزی در امتیازدهی پایین شاخص توسعه پایدار به کشورهایی مانند ایران

توسعه پایدار از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ارائه می‌شود.

- ۱- توسعه نظام اسلامی با تأکید بر پارامترهای هویت ملی و آرمان‌های اساسی.
- ۲- توسعه بر اساس گذار به جامعه فراانورانه.
- ۳- توسعه ساختارهای آموزشی.
- ۴- توسعه مبتنی بر تأمین نیازهای اساسی با تأکید بر توانایی نیروهای متخصص داخلی.
- ۵- توسعه نظام رفاهی در جامعه اسلامی و رضایت مردم.
- ۶- توسعه مهندسی فرهنگی در جامعه (فروزان، فروزان و عالیشاهی، ۱۳۹۴).

رهبر معظم انقلاب اسلامی با توجه به کاستی‌های مفهوم توسعه پایدار و عدم تحقق برنامه‌های توسعه در کشور، تشکیل مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت را در سال ۱۳۹۰ حکم دادند. با توجه به فرمایشات ایشان، الگوی پایه، چارچوب الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و معرف سیر کلی تحولات مطلوب ایران در عرصه فکر، علم، معنویت و زندگی به سوی تمدن نوین اسلامی-ایرانی در نیم‌قرن آینده است.

متن اولیه الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در سال ۱۳۹۷ به رؤیت رهبر معظم انقلاب اسلامی رسید و ایشان مقرر کردند که با بررسی مراکز علمی، نهادهای مسئول، نخبگان و صاحب‌نظران این سند حداکثر ظرف مدت دو سال یعنی تا سال ۱۳۹۹، نهایی شود و مبنای برنامه‌های پیشرفت کشور قرار گیرد. این در حالی است که با توجه به اظهارنظر برخی از

ندارد. شرایط گوناگون؛ شرایط تاریخی، شرایط جغرافیایی، شرایط جغرافیای سیاسی، شرایط طبیعی، شرایط انسانی و شرایط زمانی و مکانی در ایجاد مدل‌های پیشرفت اثر می‌گذارد. ممکن است یک مدل پیشرفت برای فلان کشور یک مدل مطلوب باشد، عیناً همان مدل برای یک کشور دیگر نامطلوب باشد. بنابراین، یک مدل واحدی برای پیشرفت وجود ندارد که ما آن را پیدا کنیم، سراغ آن برویم و همه اجزای آن الگو را در خودمان ایجاد کنیم و در کشورمان پیاده کنیم. چنین چیزی نیست. پیشرفت در کشور ما با شرایط تاریخی ما، با شرایط جغرافیایی ما، با اوضاع سرزمینی ما، با وضع ملت ما، با آداب ما، با فرهنگ ما و با میراث ما الگوی ویژه خود را دارد. باید جست‌وجو کنیم و آن الگو را پیدا کنیم. آن الگو ما را به پیشرفت خواهد رساند. نسخه‌های دیگر به درد ما نمی‌خورد؛ چه نسخه پیشرفت آمریکایی چه نسخه پیشرفت اروپایی از نوع اروپای غربی چه نسخه پیشرفت اروپایی از نوع اروپای شمالی، کشورهای اسکاندیناوی که آن‌ها یک نوع دیگری هستند. هیچ‌کدام از این‌ها برای پیشرفت کشور ما نمی‌تواند مدل مطلوب باشد. ما باید دنبال مدل بومی خودمان بگردیم. هنر ما این خواهد بود که بتوانیم مدل بومی پیشرفت را متناسب با شرایط خودمان پیدا کنیم».

رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره مفهوم توسعه فرمایشات متعددی دارند که به برخی از سخنان و منویات ایشان اشاره شد. با توجه به نتایج مطالعات انجام‌شده در این باره، شش پارامتر کلی را می‌توان در بیانات ایشان برشمرد. در ادامه، الگوی شش‌وجهی

که در مسیر پیشرفت اسلامی-ایرانی چه نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصتهایی وجود دارد؟ در این مسیر چه آینده‌ای را می‌توان ترسیم کرد؟ در جدول شماره ۲، مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها در مسیر نیل به پیشرفت اسلامی-ایرانی ارائه شده است.

کارشناسان این حوزه، این سند با گذشت پایان مهلت تدوین آن و در پیش بودن برنامه هفتم توسعه، نهایی نشد. تعویق در ارائه نسخه نهایی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، عاملی بازدارنده در مسیر تحقق پیشرفت اسلامی-ایرانی کشور شناخته می‌شود. با توجه به اهمیت موضوع، این پرسش‌ها مطرح است

جدول ۲- مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها در مسیر نیل به پیشرفت اسلامی-ایرانی

نقاط ضعف	نقاط قوت
<ul style="list-style-type: none"> ▪ ابهام در مفاهیم معنوی و چگونگی ارزیابی و رصد میزان تحقق اهداف در مسیر پیشرفت اسلامی-ایرانی ▪ پیامدهای منفی اتخاذ سیاست‌های نامناسب داخلی و اعمال تحریم‌های خارجی ▪ کاهش رفاه اقتصادی به‌خصوص در میان دهک‌های متوسط و پایین درآمد ▪ بحران‌های زیست‌محیطی (به‌خصوص بحران کم‌آبی) ▪ توسعه نامتوازن در استان‌های مختلف ▪ عدم شاخص‌سازی و محدودیت دسترسی به آمار و اطلاعات شفاف و به‌روز ▪ ساختار نفتی اقتصاد و وابستگی به منابع تجدیدنپذیر ▪ تأخیر در تدوین نسخه نهایی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ تأکید، حمایت و مطالبه رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی ▪ سرمایه‌های انسانی مانند نیروی انسانی جوان، نخبه و متخصص ▪ توفیق‌های حاصل شده در زمینه‌هایی مانند دسترسی به آموزش همگانی و ارتقای بهداشت عمومی
تهدیدها	فرصت‌ها
<ul style="list-style-type: none"> ▪ وجود رقبای جدی در جذب سرمایه‌های انسانی و منابع مادی ▪ همه‌گیری بیماری کرونا ▪ افزایش شکاف مسئولان با مردم و کاهش سرمایه اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ موقعیت ژئوپلیتیک کشور، داشتن ذخایر غنی نفت و گاز و... ▪ ظرفیت بالقوه رشد بالای اقتصادی به‌واسطه توسعه اقتصاد دریا محور، دستیابی به اقتصاد دانش‌بنیان و...

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۵- ملاحظات امنیت اقتصادی

همان‌طور که اشاره شد، در دهه‌های اخیر توجه به موضوع توسعه پایدار به دلیل اثرگذاری آن در حوزه‌های مختلف ضرورتی دوچندان یافته است. از سوی دیگر، بحران همه‌گیری بیماری کرونا با تعطیلی بسیاری از بنگاه‌های اقتصادی به افزایش نرخ بیکاری و گسترش مشاغل غیررسمی دامن زده؛ به‌طوری‌که این موضوع با محدودیت درآمدی اقشار ضعیف

با وجود نقاط قوت و فرصت در مسیر پیشرفت اسلامی-ایرانی، وجود نقاط ضعف و تهدید در این مسیر مانع از تحقق این مهم است؛ به‌طوری‌که عدم دستیابی به اهداف الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی با پیامدهای منفی گسترده در حوزه‌های مختلف، محل برقراری امنیت ملی کشور خواهد بود. در بخش بعد، به ملاحظات امنیت اقتصادی درباره عدم تحقق اهداف الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی اشاره می‌شود.

باید گفت با توجه به ساختار اقتصاد تک‌محصولی کشور، پیامدهای منفی اتخاذ سیاست‌های نامناسب داخلی در کنار پیامدهای منفی تحریم‌های خارجی، شکنندگی و آسیب‌پذیری اقتصاد کشور را به دنبال داشته است. از سوی دیگر، نوسان متغیرهای کلان اقتصادی مانند نرخ ارز و فرار سرمایه، تجربه تورم بالا و... نه تنها کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارهای دهک‌های پایین جامعه را به دنبال داشته، بلکه به کاهش سطح رفاه اقتصادی دهک‌های متوسط جامعه دامن زده است.

نکته مهم دیگر اینکه، دهک‌های میانی درآمد از سویی با کاهش زیاد سطح رفاه اقتصادی و چسبندگی الگوی مصرف مواجه‌اند و از سوی دیگر، این افراد تحت پوشش نهادهای حمایتی قرار نمی‌گیرند. این در حالی است که نارضایتی شدید دهک‌های میانی درآمد (به‌عنوان طیف گسترده‌ای از جامعه) دربرگیرنده گسترش بسامد نارضایتی اقشار مختلف جامعه خواهد بود. آثار و ابعاد کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارها بعد از گذشت یک بازه زمانی به دور شدن از اهداف توسعه پایدار در کشور دامن می‌زند. به‌عبارت‌دیگر، کوچک‌تر شدن سبد مصرفی و ناتوانی تأمین معاش در اقشار مختلف جامعه با کاهش سطح رضایت و شادکامی خانوارهای ایرانی، افزایش مشکلات خانوادگی (مانند افزایش طلاق، کاهش تمایل به فرزندآوری و...)، گسترش رفتارهای ناهنجار اجتماعی، افزایش جرم و جنایت، گسترش فعالیت‌های غیرقانونی، افزایش فرصت‌های شغلی غیرمولد، تقویت اقتصاد پنهان و غیررسمی (برای رفع

جامعه، اختلاف شدید طبقاتی را به دنبال داشته است. با توجه به مطالب مطرح‌شده، کشورهای فقیر در برابر این بیماری بیشتر آسیب‌پذیر بوده‌اند. تا جایی که این بیماری مانعی جدی در مسیر پیشرفت کشورهای ضعیف‌تر شناخته شده است.

فارغ از نقاط ضعف و جهت‌گیری‌های احتمالی شاخص جهانی توسعه پایدار، تا زمان جایگزین ساختن شاخصی مناسب برای شاخص جهانی توسعه پایدار، مطالعه و بررسی این شاخص برای مقایسه و ارزیابی وضعیت پیشرفت کشور ضروری است. اهمیت این موضوع از این حیث دوچندان است که هر ۱۷ هدف شاخص جهانی توسعه پایدار به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به برقراری امنیت اقتصادی و ملی کشور گره خورده‌اند. برای مثال، عدم تحقق دستیابی به اهداف اصلی مبنی بر پایان دادن به فقر در همه اشکال آن و در همه جا، پایان دادن به گرسنگی، تحقق امنیت غذایی و تغذیه بهتر و توسعه کشاورزی پایدار، تضمین زندگی توأم با سلامت و ترویج رفاه برای همه و در تمام سنین، تضمین دسترسی به آب و مدیریت پایدار آب و بهداشت برای همه، تضمین دسترسی به منابع انرژی مقرون‌به‌صرفه، مطمئن، پایدار و نوین و... تهدیدکننده امنیت اقتصادی و ملی کشور به شمار می‌آید.

توجه به موضوع‌های مهمی مانند پایان‌پذیری منابع و ضرورت دسترسی نسل‌های آینده به منابع در برنامه‌ریزی‌ها و اتخاذ سیاست‌های کلان اقتصادی کشور از دو بعد اقتصادی و محیط‌زیستی از اهمیتی دوچندان برخوردار است. در توضیح این موضوع

ضدانقلاب با سوءاستفاده از شکاف میان مردم و مسئولان، سعی در ایجاد پیوند میان ناهنجاری‌ها و ناامنی‌های دیگر و اخلال در نظم و امنیت کشور خواهند داشت. در چنین شرایطی، تجمیع مخالفان داخلی و تسریع در ائتلاف اپوزیسیون، همسویی نخبگان بیرونی و درونی در راستای تضعیف نظام، کاهش وفاداری سیاسی و تضعیف پشتوانه مردمی و... امنیت ملی را مورد مخاطره قرار می‌دهد.

نتیجه‌گیری و راهکارهای پیشنهادی

سند ۲۰۳۰ به‌عنوان آخرین سند بین‌المللی توسعه برای پیگیری الگوهای توسعه در کشورهای درحال توسعه ارائه شده است، اما نباید از جنبه‌های پنهان و پیامدهای منفی اجرای بی‌چون‌وچرای این سند غافل شد. اتکا به سند ۲۰۳۰ بدون بررسی تمام جوانب آن، دربرگیرنده پیامدهای منفی مانند افزایش وابستگی کشورهای درحال توسعه، از دست رفتن استقلال اقتصادی، سیاسی و علمی و فرهنگی، نفوذ گفتمان و سبک زندگی کشورهای غربی، اقتصاد سرمایه‌داری و نظام سیاسی-فرهنگی لیبرال و... است. با وجود نقدهای وارد شده به سند ۲۰۳۰، بررسی گزارش توسعه پایدار حداقل به دو دلیل اصلی اطلاع‌رسانی به عموم مردم و هشدار به مسئولان کشور از اهمیتی دوچندان برخوردار است.

با توجه به نتایج آخرین گزارش توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳، وقوع بحران‌هایی مانند شیوع ویروس کرونا، بحران‌های ژئوپلیتیک، افزایش مخاطرات طبیعی، جنگ اوکراین و... سبب خروج جدی شاخص توسعه

نیازهای اولیه زندگی) و... مانع از تحقق اهداف توسعه پایدار می‌شود.

بحران‌های زیست‌محیطی در کشور مانند تغییرات اقلیمی و اکوسیستم، بحران کمبود آب، خشک‌سالی، تخریب جنگل‌ها، فرسایش خاک و نشست زمین، نابودی گونه‌های زیستی، آلودگی هوا، آلودگی پسماندهای خانگی، صنعتی و کشاورزی، ایجاد و گسترش صنایع آب‌بر مانند پتروشیمی و فولاد در مناطق گرم و خشک و... به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌های محیط‌زیست کشور در سال‌های اخیر شناخته می‌شوند. پیامدهای منفی بحران‌های زیست‌محیطی به مهاجرت گسترده روستاییان به حاشیه شهرها، نابودی دانش ضمنی در زمینه کشاورزی، کاهش تولید محصولات کشاورزی، افزایش وابستگی به واردات کالاهای اساسی، تهدید تأمین امنیت غذایی و... دامن می‌زند که به‌عنوان مانع جدی در مسیر پیشرفت و تحقق توسعه پایدار کشور شناخته می‌شود. با وجود اهمیت موضوع، در برنامه‌های توسعه به این مهم آن‌طور که باید، پرداخته نشده است.

می‌توان گفت نااطمینانی مردم از تلاش مسئولان برای دستیابی به پیشرفت اسلامی-ایرانی افزون‌بر هدررفت منافع ناشی از اعتماد عمومی و تضعیف سرمایه اجتماعی در کشور، شکل‌گیری موجی از عوام‌فریبی و خیرخواهی کاذب دشمنان خارجی را دربر خواهد داشت. از این رو پیامدهای منفی عدم تحقق دستیابی به پیشرفت اسلامی-ایرانی، تنها به تضعیف امنیت اقتصادی کشور خلاصه نمی‌شود. در این شرایط، برخی کشورهای خارجی و گروهک‌های

میلادی تخمین زده می‌شود. این درحالی است که ۶۷ درصد اهداف بدون پیشرفت و محدود و ۱۵ درصد اهداف توسعه پایدار نیز معکوس گزارش شده‌اند. با توجه به گزارش توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳، ایران با کسب امتیاز ۶۹/۱ از ۱۰۰ امتیاز ممکن در میان ۱۶۶ کشور مورد مطالعه در جایگاه ۸۶ این شاخص قرار گرفته است. همچنین، امتیاز ایران در این شاخص بیشتر از متوسط امتیاز منطقه (به میزان ۶۷/۱ از ۱۰۰ امتیاز ممکن) گزارش شده است؛ البته با توجه به ظرفیت‌های بی‌شمار کشور، کسب این جایگاه درخور جامعه اسلامی ایران نیست. با توجه به نتایج مطالعه پیش رو، امتیاز شاخص توسعه پایدار ایران در سال‌های ابتدایی مورد بررسی روند صعودی داشته، اما سرعت رشد این شاخص در سال‌های اخیر کاهش یافته و حتی امتیاز شاخص توسعه پایدار ایران در سال ۲۰۲۲ در مقایسه با سال پیش از آن کاهش یافته است. در این بین، هدف نابودی فقر بهترین عملکرد و امتیاز را در میان دیگر اهداف مورد بررسی داشته است؛ هرچند این هدف همچنان به‌عنوان چالش باقی مانده و در وضعیت رکود گزارش شده است. در نقطه مقابل، اهداف برابری جنسیتی و کاهش نابرابری دارای بدترین عملکرد بوده‌اند. اهدافی مانند بدون گرسنگی، برابری جنسیتی، آب سالم و بهداشتی، دسترسی به منابع انرژی پاک و ارزان، کار مناسب و رشد اقتصادی، کاهش نابرابری، حفاظت از زیست‌بوم خشکی، صلح، عدالت و نهادهای قوی به‌عنوان چالش‌های اصلی دستیابی به توسعه پایدار در کشور شناخته شده‌اند. همچنین، چالش‌های قابل توجه شامل آموزش

پایدار از مسیر اصلی خود شده است. به‌عبارت‌دیگر، پیشبرد اهداف شاخص توسعه پایدار در سال‌های اخیر به تأخیر افتاده و حتی امتیاز شاخص توسعه پایدار در جهان کاهش یافته است. از سوی دیگر، شکاف زیاد شاخص توسعه پایدار در جهان در مقایسه با روند مورد نیاز برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار برای افق سال ۲۰۳۰ نگران‌کننده است. باید دقت کرد که با این سطح از پیشرفت نمی‌توان به اهداف افق سال ۲۰۳۰ توسعه پایدار دست یافت و برای تحقق این مهم، این شاخص باید با سرعت بالا افزایش یابد.

با توجه به نتایج آخرین گزارش توسعه پایدار در سال ۲۰۲۳، بیماری کرونا و دیگر بحران‌ها به کاهش رفا در کشورهای کم‌درآمد و ثروتمند در مقایسه با دوره پیش از کرونا منجر شده است. کشورهای پردرآمد توانسته‌اند آثار منفی بحران‌ها را تا حدودی کاهش دهند، اما همچنان با چالش‌های جدی زیست‌محیطی و رفع گرسنگی مواجه‌اند. نکته شایان اشاره اینکه، کشورهای با درآمد بالا تنها با جمعیتی به میزان ۱۶/۱ درصد از جمعیت دنیا، بیش از ۵۰ درصد از حجم سرمایه‌گذاری در دنیا و ۶۰/۳ درصد رشد اقتصادی را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به افزایش نابرابری میان کشورهای ثروتمند و فقیر، دستیابی به اهداف توسعه پایدار در کشورهای مختلف دنیا نیز با شکاف بیشتری همراه خواهد بود که این موضوع به خطر از دست دادن یک دهه اشاره دارد. با توجه به نتایج آخرین گزارش توسعه پایدار، به‌طور متوسط تنها حدود ۱۸ درصد از اهداف شاخص توسعه پایدار در مسیر دستیابی تا سال ۲۰۳۰

پیامدهای منفی در حوزه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی با عوام‌فریبی و خیرخواهی کاذب دشمنان خارجی، سوءاستفاده گروهک‌های ضدانقلاب، تجمع مخالفان داخلی و تسریع در ائتلاف اپوزیسیون، همسویی نخبگان بیرونی و درونی در راستای تضعیف نظام، کاهش وفاداری سیاسی و تضعیف پشتوانه مردمی و... تهدیدکننده برقراری امنیت ملی کشور خواهد بود. در ادامه، راهکارهایی در خصوص دستیابی به توسعه پایدار و تحقق اهداف الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی ارائه می‌شود.

- ارائه آمار واحد درباره متغیرهای شاخص توسعه پایدار و جایگزین کردن شاخص مناسب: از آنجاکه سازمان‌های مختلف به صورت مجزا اقدام به جمع‌آوری و انتشار متغیرهای شاخص توسعه پایدار می‌کنند، اطلاعات دقیقی از وضعیت این شاخص در کشور در دسترس نیست. برای همین، تعیین نهاد مشخص و واحد در راستای رصد و ارزیابی سالانه این شاخص از ضرورتی دوچندان برخوردار است. در چنین شرایطی، ارائه آمارهای دقیق و به‌روز به نهادهای بین‌المللی احتمال تناقض آماری در این حوزه را به حداقل ممکن کاهش می‌دهد. از سوی دیگر، با توجه به مطالب مطرح‌شده، عدم شاخص‌سازی مناسب برای سنجش وضعیت توسعه پایدار کشور یکی از دلایلی است که کارشناسان داخلی را ملزم به بررسی شاخص جهانی توسعه پایدار در کشور می‌کند. این درحالی است که دسترسی کارشناسان داخلی به آمار واحد درباره متغیرهای شاخص توسعه پایدار امکان مطالعه و

باکیفیت و صنعت، نوآوری و زیرساخت نیز در مسیر دستیابی به اهداف شناخته شده‌اند.

همان‌طور که اشاره شد، با وجود نکات مثبت گزارش توسعه پایدار، وابستگی و اتکای کامل به داده‌های گزارش توسعه پایدار گمراه‌کننده است. به دلیل تفاوت در تعریف و مفهوم توسعه پایدار در هر کشور، نمی‌توان تعریف واحدی از این شاخص را برای تمام کشورها ارائه داد. محققان و صاحب‌نظران بسیاری معتقدند که در این شاخص به ارزش‌های انسانی و اخلاق توجه‌ای نشده است. همچنین، امکان غرض‌ورزی در امتیازدهی پایین شاخص توسعه پایدار توسط کشورهای غربی به کشورهایمانند ایران وجود دارد. رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانات خود، الگوی غربی برای پیشرفت جامعه را ناکافی دانسته‌اند. رهبر معظم انقلاب اسلامی، با توجه به کاستی‌های مفهوم توسعه پایدار، مقرر کردند الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت حداکثر ظرف مدت دو سال یعنی تا سال ۱۳۹۹ نهایی و مبنای برنامه‌های پیشرفت کشور قرار گیرد. این در حالی است که با توجه به اظهارنظر کارشناسان این حوزه، این سند با گذشت پایان مهلت تدوین آن نهایی نشد که این موضوع مسیر تحقق پیشرفت اسلامی-ایرانی کشور را ناهموار می‌سازد.

همان‌طور که اشاره شد، توجه به موضوع‌های مهمی همچون پایان‌پذیری منابع و ضرورت دسترسی نسل‌های آینده به منابع در برنامه‌ریزی‌ها و اتخاذ سیاست‌های کلان اقتصادی کشور از دو بعد اقتصادی و محیط‌زیستی اهمیتی دوچندان دارد. عدم دستیابی به اهداف الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی افزون‌بر

اساسی در شرایط تشدید تورم و تعدیل درآمد حقیقی در این شرایط برای اقشار متوسط و پایین درآمدی، شناسایی و حذف یارانه نقدی اقشار پردرآمد جامعه و در نقطه مقابل، افزایش سهم خانوارهای نیازمند و دهک‌های پایین درآمدی، کاهش هزینه‌های غیرضرور ردیف‌های بودجه‌ای و تمرکز بر بخش‌های حمایتی و رفاهی بودجه، ارائه گزارش‌های منظم و شفاف مسئولان از نظارت بر روند قیمت‌گذاری و توزیع کالاها (برای ممانعت از قیمت‌گذاری سلیقه‌ای و کنترل قیمت کالاهای اساسی)، بهره‌مندی از تجربه دیگر کشورها و... راهگشا خواهد بود.

برآورد و تخمین خط فقر به‌طور سالانه توسط نهادهای داخلی: با توجه به نوسان متغیرهای کلان اقتصادی و تجربه نرخ بالای تورم، مطالعه درباره قدرت خرید خانوارها و تدوین برنامه جامع برای کاهش فقر (به دلیل وجود برنامه‌های جزیره‌ای توسط نهادهای مختلف) بیش از هر زمان دیگر ضرورت می‌یابد. در این بین، برآورد و تخمین خط فقر به‌طور سالانه توسط نهادهای داخلی نه تنها دید روشنی از وضعیت رفاه دهک‌های مختلف درآمد ارائه می‌دهد، بلکه مانع از غرض‌ورزی احتمالی برخی از کشورهای خارجی در داده‌سازی وضعیت رفاه اقتصادی کشور و القای یأس و ناامیدی در میان مردم می‌شود.

ضرورت حل بحران‌های امنیتی زیست‌محیطی: همان‌طور که اشاره شد، بحران‌های امنیتی زیست‌محیطی متعددی از جمله کمبود آب، تخریب جنگل‌ها و فرسایش خاک، سدسازی‌های بی‌رویه، گسترش صنایع آلاینده هوا و... تهدیدکننده برقراری

ارزیابی وضعیت رشد و پیشرفت را فراهم می‌آورد. افزون‌براین، شاخص‌سازی با پشتوانه علمی دقیق برای جایگزین کردن آن با شاخص جهانی توسعه پایدار، احتمال ارائه گزارش‌های جانب‌دارانه کشورهای خارجی را کاهش می‌دهد.

تلاش برای تدوین و اجرای نسخه نهایی الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی و کمی کردن متغیرها: همان‌طور که اشاره شد، ابلاغ الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی دریچه‌امیدی در مسیر پیشرفت کشور به شمار می‌آید. با وجود این، نسخه نهایی آن در زمان مشخص شده، تدوین نشد. با توجه به اهمیت موضوع، تدوین و اجرای نسخه نهایی الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی از ضرورتی دوچندان برخوردار است. از سوی دیگر، کیفی بودن برخی مؤلفه‌های این الگو عاملی بازدارنده در مسیر پیشرفت کشور شناخته می‌شود. از این‌رو، سنجه‌پذیر بودن و قابلیت ارزیابی و رصد تحقق الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی، امکان ارزیابی پیشرفت را فراهم می‌آورد.

بررسی و انتشار آمار و اطلاعات شفاف و به‌روز در حوزه رفاه اقتصادی: محدودیت دسترسی به برخی از آمار و اطلاعات به‌روز در حوزه رفاه اقتصادی مانعی جدی برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار مبنی بر پایان دادن به فقر و گرسنگی و بهبود وضعیت رفاه برای تمام اقشار جامعه شناخته می‌شود. این در حالی است که ارزیابی و سنجش مستمر وضعیت رفاه اقتصادی مردم و ارائه آمار و اطلاعات شفاف در این حوزه به اجرایی شدن سیاست‌های رفاهی در کشور می‌انجامد. در این راستا، تأمین کالاها و خدمات

پیامدهای منفی شیوع ویروس کرونا در بلندمدت نیز ادامه خواهد داشت. برای همین، بررسی تمام جوانب اقتصادی و غیراقتصادی شیوع ویروس کرونا از ضرورتی دوچندان برخوردار است. در این بین، گسترش خدمات دیجیتال و توسعه کسب و کارهای اینترنتی نقش مؤثری در مواجهه با این بحران خواهد داشت.

- بهره‌مندی از ظرفیت‌های بالقوه رشد اقتصادی و

عزم جدی دولت برای حمایت هدفمند از تولید

ملی: ترویج رشد اقتصادی ماندگار، فراگیر و پایدار، اشتغال کامل و بهره‌ور و اشتغال شرافتمندانه برای همه به‌عنوان یکی از اهداف شاخص توسعه پایدار شناخته می‌شود. با توجه به اهمیت موضوع، بهره‌مندی از ظرفیت‌های بالقوه رشد اقتصادی کشور و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد و پایدار از ضرورتی دوچندان برخوردار است. در این بین، سرمایه‌گذاری برای بهره‌مندی از ظرفیت‌های بالقوه‌ای مانند اقتصاد دانش‌بنیان، اقتصاد دریابایه و... در تحقق این مهم راهگشاست. همچنین، عزم جدی دولت برای تأمین ثبات اقتصادی و حمایت هدفمند از تولید ملی نیز نقش مؤثری در این مسیر خواهد داشت. برای مثال، کاهش مالیات پرداختی اصناف تولیدی، تدوین برنامه عملیاتی برای هدایت نقدینگی به بخش‌های مولد اقتصاد، اتخاذ سیاست‌های تجاری در راستای مدیریت واردات، هدایت و نظارت بر اعطای وام و تسهیلات بانک‌ها و مؤسسه‌های مالی به کارآفرینان طرح‌های اقتصادی صنایع نوپای دانش‌بنیان و... ضروری است.

- سرمایه‌گذاری برای کاهش اختلاف طبقاتی و ارتقای سرمایه اجتماعی: با توجه به پیامدهای منفی

امنیت ملی خواهد بود. ضرورت توجه به آمایش سرزمین در برنامه هفتم توسعه، اصلاح روش‌های آبیاری در بخش کشاورزی، مطالعه و بررسی در راستای ارائه مجوز برای حفر چاه، سرمایه‌گذاری برای آموزش و مهارت‌آموزی کشاورزان، مطالعه دقیق و کارشناسی درباره برخورد جدی با متخلفان و... افزون‌بر تحقق امنیت غذایی و توسعه کشاورزی پایدار، متضمن برقراری امنیت ملی خواهد بود.

- نگاه جدی سیاست‌گذاران کشور به اهمیت

آمایش سرزمین در چگونگی اثرگذاری ایران در

منطقه: عدم توجه به اهمیت آمایش سرزمین در

چگونگی اثرگذاری ایران در منطقه، عدم بازطراحی

نقشه تجارت بین‌الملل و... تهدیدکننده امنیت ملی

کشور است. نگاه جدی سیاست‌گذاران کشور به

موضوع آمایش سرزمین (به‌خصوص در ۵ حوزه مهم

انرژی، کالای اساسی، حمل‌ونقل، فناوری و صنعت)،

مطالعه و آینده‌پژوهی درباره چگونگی تعامل با

کشورهای منطقه و... در مسیر دستیابی به اهداف

توسعه پایدار از ضرورتی دوچندان برخوردار است.

- بررسی تمام جوانب اقتصادی و غیراقتصادی شیوع

ویروس کرونا: همان‌طور که اشاره شد، به دلیل شیوع

ویروس کرونا شاخص توسعه پایدار روند نزولی را

تجربه کرده است. با گذشت چندین سال از همه‌گیری

بیماری کرونا، همچنان این بیماری به‌طور کامل در

جهان کنترل نشده است. حتی در صورت کنترل کامل

و عدم ابقای این بیماری و بازگشت به شرایط گذشته،

پیامدهای منفی این بیماری در ابعاد مختلف اجتماعی،

اقتصادی و... گسترده است. به نظر می‌رسد اثرگذاری

با برقراری توسعه متوازن در تمام استان‌ها و ارتقای سطح رفاه افراد جامعه به‌خصوص اقشار آسیب‌پذیر، دربرگیرنده رشد و پیشرفت کشور خواهد بود.

منابع

- پوراصغر سنگاچین، فرزاد؛ شکرخدايي، فرشيد و صدرنژاد، سيد توحيد (۱۳۹۸). پایداری و توسعه‌یافتگی ایران در جهان. تهران، ایران: کمیسیون توسعه پایداری، محیط‌زیست و آب، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.
- سازمان ملل متحد (۲۰۱۵). دگرگون ساختن جهان ما؛ دستورکار ۲۰۳۰ برای توسعه پایداری.
- عباس‌زاده تهرانی، نادیا (۱۳۹۵). ضلع گم‌شده "اخلاق" در مثلث توسعه پایداری، اخلاق در علوم و فناوری. سال ۱۱(۴۱)، ۱-۱۰.
- فروزان، حامد؛ فروزان، یونس؛ و عالی‌شاهی، عبدالرضا (۱۳۹۴). الگوهای شش‌وجهی توسعه پایداری از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی). ایران، تهران: نخستین کنگره ملی راهکارهای دستیابی به توسعه پایداری در بخش‌های توسعه علوم و فناوری.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹). ابعاد پنهان و محورهای سند ۲۰۳۰، بررسی سند دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایداری. گزارش: ۱۷۲۵۵، کد موضوعی: ۲۸۰.
- Sustainable Development Report (2021).
- Sustainable Development Report (2023).
- <https://farsi.khamenei.ir>

کاهش قدرت خرید اقشار مختلف جامعه، نبود شفافیت و صداقت و همراهی پایین مسئولان کشور با مردم بیش از هر مقطع زمانی تهدیدکننده برقراری امنیت ملی کشور خواهد بود. در این راستا، تخصیص هزینه‌های حمایتی (برای بهبود وضعیت معیشت مردم) کمتر از هزینه‌های گسترده کنترل پیامدهای مخل امنیت ملی است. نکته مهم دیگر اینکه، همراهی هرچه بیشتر مسئولان کشور برای رفع دغدغه‌های معیشتی مردم، خود ضامن بقای نظام خواهد بود. در این بین، برخورد قاطع و سریع با متخلفان و اخلاط‌لگران بازار و اجرای سیاست‌های تنبیهی برای مفسدان اقتصادی اهمیت‌ی دوچندان دارد.

سرمایه‌گذاری برای توسعه متوازن منطقه‌ای و ارتقای عدالت استانی: سرمایه‌گذاری برای توسعه زیرساخت‌ها در استان‌های محروم و مهارت‌آموزی اقشار ضعیف جامعه با ارتقای عدالت اقتصادی دربرگیرنده امنیت ملی خواهد بود. در این بین، سرمایه‌گذاری و بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود مناطق مختلف با توجه به رویکرد آمایش سرزمین، توزیع متوازن امکانات رفاهی در تمام مناطق (به‌خصوص در مناطق محروم استان‌های شرقی)، کنترل نرخ بیکاری (به‌ویژه در مناطق غربی)، گسترش خدمات اجتماعی، تخصیص و توزیع عادلانه منابع و امکانات آموزشی و بهداشتی، شکل‌گیری و گسترش رشته‌های فنی و حرفه‌ای در رشته‌های مورد نیاز بازار کار، آموزش مبانی کارآفرینی و توسعه مراکز مشاوره کارآفرینی، سرمایه‌گذاری در راستای توسعه فعالیت‌های کارآفرینی و گسترش مشاغل خانگی و...

